

תוכן העניינים

1	הקדמה.....
3	פרק 1 – תחליפי מוסר.....
6	פרק 2 – עקרונות המוסר.....
9	פרק 3 – כלים ישומיים.....
11	סיכום.....
12	ביבליוגרפיה.....

הקדמה

כלי נשק אוטונומיים כמו רובוטים צבאיים, מל"טים ומזל"טים, כרב"מ ועד לכיפת ברזל שמסוגלת לזהות ולבצע איתור מטרות באופן אוטומטי הם רק חלק ברשימה של מוצרים אשר ישראל ומדינות מפותחות אחרות מפתחות והשימוש בהם בבט"ש ובמלחמה הולך וצובר יותר ויותר שימוש. לכלים הללו יתרונות רבים בשדה הקרב המודרני, כמו דיוק מוגבר וצמצום פגיעה בח"י אדם, ומצד שני גם צמצום הפגיעה בלוחמים. מעבר לשיפורים והתועלת בזירה הצבאית הטכנולוגיה הזו ומערכות כאלו מגיעות לעולם האזרחי ומביאות עימם יתרונות גדולים בחדרי ניתוח ועד לספינות סוחר אוטונומיות.

מול היתרונות שהמערכות האלה מביאות, ישנה דאגה וחששות לגבי הטכנולוגיה המתקדמת, שאלות הקשורות למוסר, למשפט ולהשפעות חברתיות. האוטונומיות של חלק מהכלים ואי המעורבות של אדם בינלאומיים לקדם בתהליך היא שמעוררת חשש וההתנגדות הגדולים ביותר, ואף מעודדת יוזמה של ארגונים הדיונים בנוגע לצורך בהגבלת כלים אלה מתקיימים. הגבלה או איסור על פיתוח, על שימוש ועל סחר בתחום לרוב בקרב מומחים מתחומי זכויות האדם, אך קיים חוסר בדיון רציני ומקצועי, המביא בחשבון את אופייה הייחודי של טכנולוגיה זו ואת התפתחותה המואצת והמועילה בתחום האזרחי, במקביל לתחום הצבאי. בנוסף, לעיתים קרובות הדיון הזה מתנהל לא בהשוואה למערכות נשק קיימות, אלא לעולם אידיאלי שאין בו מלחמות. השאלה האתית אמורה להיות לגבי מערכות שיכולות להרוג בלי התערבות של בני-אדם, זהו ההבדל בין מערכות נשק אוטונומיות למערכות נשק אחרות, אבל לעיתים קרובות הדיון הוא בכלל על השימוש בנשק (Horowitz, 2016).

הדיון החד-צדדי מוביל לכך שמחד גיסא מתקיים מסע הפחדה נגד הטכנולוגיה באופן כללי, ומאידך גיסא נמשכת התפתחותה ללא פיקוח במקומות שונים, באופן שעלול לאפשר לה להפוך למסוכנת. לנוכח פער זה עולה שאלה, האם יש להגביל רובוטים בתחום הצבאי, והאם הגבלתם בתחום זה, ללא הגבלה בתחומים אחרים, היא מספקת (ענתבי, 2019)?

בדיון זה יש מקום חשוב לשאלות של אתיקה, אבל יש גם לשים לב שהוא לא שייך לגמרי לתחום המסוים של האתיקה שמוכר כ"מוסר ועסקים" (גבע, 2011, פרק א'). באופן כללי, תעשיית הנשק אינה פועלת באותו אופן כמו תעשיות אחרות, בעיקר מבחינה זו שהיא מייצרת מוצרים שהצרכן הכמעט יחידי שלהם הוא ממשלות. יש כמובן שאלות אתיות קריטיות לגבי השימוש במוצרים האלו, כמו מהו שימוש אתי בכלי נשק, או מהי מלחמה (יש גם שאלות שקשורות Byrne, 2007 מוצדקת, אבל הן שייכות לתחומים אחרים מאשר מוסר ועסקים) לפירמות האלו שכן שייכות לתחום של מוסר ועסקים, אבל יש לשים לב שאין התאמה מלאה בין התחומים. הדבר נכון גם באופן כללי לחברות נשק, וגם באופן ספציפי לייצור ופיתוח של מערכות נשק אוטונומיות.

בפרק הראשון נבחן דרכים שונות שקיימות בעולם על מנת לשמור על ההתנהלות האתית של הפירמות, מפרטת אותן בהרחבה ומראה דרכים שלכאורה מייטרות את הצורך בהתנהלות אתית. אביבה גבע (2011) מדוע הן לא מספיקות. הפירוט הזה מראה מצד אחד שאין התאמה מלאה בין "תחליפי המוסר" לבין הנעשה בתחום של ייצור הנשק. אבל מצד שני, אפשר בכל זאת למצוא קווי דמיון בין המקרים השונים, שמראים על המגבלות של תחליפי המוסר גם בתחום הזה.

בפרק השני נבחן מה יש לעקרונות המוסר לומר על מידת המוסריות של ייצור ופיתוח כלי נשק אוטונומיים. יש להדגיש מראש שהשאלות המוסריות החשובות והמסובכות לגבי השימוש בנשק בכלל הן נושא אחר לגמרי, שלא נוכל לדון פה במסגרת עבודה זו. אלו הן שאלות מתחומים שונים מאשר מוסר ועסקים. השאלות הרלבנטיות כאן נוגעות להבדל בין מערכות נשק אוטונומיות לבין מערכות נשק רגילות, וגם הן לא שייכות לגמרי לתחום של מוסר ועסקים. עם זאת יש קווים משותפים בין המקרים האלו. אנו נבחן שני עקרונות שמוכרים במחקר כרלבנטיים לגבי כלי נשק אוטונומיים – תועלתנות וחובות. המטרה תהיה לבחון מה יש לעקרונות האלו לומר על מידת המוסריות בייצור מערכות נשק כאלו.

בפרק השלישי ננסה לבחון כלי יישומי שהוצע כאמצעי לשיפור ההתנהלות המוסרית של פירמות – הקוד האתי האוטונומי. כלי זה נועד אומנם לשימוש בפירמות שפועלות בשוק התחרותי "הרגיל", והוא אינו מתאים לגמרי לפירמות לייצור נשק, אבל בהתאמות מסוימות, הוא יכול להתאים גם לשוק הזה.

פרק 1 – תחליפי מוסר

המטרה של פרק זה היא לבחון כיצד פירמות בתחום של ייצור כלי נשק אוטונומיים משתמשות בחולשות של תחליפי המוסר על מנת לקדם את המטרות שלהן. יש לציין מראש שלא ניתן למעשה לעמוד בדיוק בדרישות של המשימה הזו. אין פירמות של ייצור נשק אוטומטי שמוכרות את המוצרים שלהם בשוק החופשי, ושניתן לומר עליהן שהן משתמשות בחולשות של תחליפי המוסר באופן דומה לפירמות שמזהמות את הסביבה לדוגמא, או אפילו פירמות שמייצרות מוצרים מזיקים כמו סיגריות, שלכאורה יש איזה דמיון בינן לבין יצרניות נשק. השאלות המוסריות שנוגעות ליצרניות נשק אינן דומות בדיוק לשאלות המוסריות שנוגעות ליצרניות של השאלות המוסריות בנוגע (Byrne, 2007) מוצרי צריכה, גם כאשר הן נבחנות מזווית הראיה של מוסר ועסקים לכלי נשק אוטומטיים, לפחות בינתיים, גם הם שונות. מצד אחד, הן קשורות לדיון המוסרי בייצור נשק בכלל, שכאמור אינו בדיוק זהה לנעשה בתחומים אחרים של מוסר ועסקים. מצד שני, יש בהן גם צדדים ייחודיים לסוג הנשק הזה, אבל השאלות הרלבנטיות כאן נוגעות אפילו פחות לשאלות של מוסר ועסקים, במובן זה נכון גם באופן כללי ועקרוני וגם ספציפית להיום, בזמן שבו כלי הנשק (Byrne, 2018) המקובל בתחום. מהסוג הזה נמצאים בעיקרו של דבר בפיתוח, ועוד לא הגיעו לשלב הייצור, למעט מקרים בודדים.

א. "קוסמטיקה במקום אתיקה" (גבע, 2011, עמוד 140)

הכוונה היא שמקום לשמור על התנהגות אתית, הפירמות משקיעות את המאמצים שלהן בניסיון להיראות כאילו הן שומרות על סטנדרטים אתיים גבוהים. במקום להשקיע במהות, משקיעים בנראות. במקרה של יצרניות נשק, החולשה הזו מקבלת צורה מיוחדת: מכיון שהלקוחות של הפירמות האלו הן ממשלות, הפירמות אינן מנסות כלל להציג את עצמן כאתיות במיוחד – זה לא מה שלקוחות שלהן מתעניינים בו. הבעיה כאן היא שונה. במובן מסוים, אפשר לומר שקיימת תעמולה לטובת השימוש בכלי נשק אוטונומיים, שמציגה אותם כבעלי יכולות גבוהה בהרבה ממה שהיא באמת. זאת היא בעיה מוכרת בתחום של ייצור הנשק בכלל. לדוגמא, בשנות ה-90 היה שימוש רחב במה שכונה אז "פצצות חכמות". לפי הדרך שזה הן הוצגו בתקשורת, הן היו יעילות מאד, ומדויקות באופן חסר תקדים. נוצר בציבור הרושם שהשימוש בהם מונע פגיעה בחפים מפשע, בעוד שלמעשה התברר שהדיוק שלהם היה הרבה פחות ממה שהוא הוצג, ובמלחמה ביוגוסלביה הן (במקרה הזה, מי שהיה אחראי ליצירת הדימוי המוטעה הזה Arkin, 2000 גרמו למותם של מאות אזרחים) היתה בעיקר ממשלת ארה"ב, ואילו יצרניות הנשק לא היו מעורבות כל כך, אבל העיקרון הוא אותו עיקרון.

ב. החוק מספיק (גבע, 2011, עמוד 89).

במקרים רבים, הפירמות פועלות לפי ההנחה ש"אם זה חוקי, זה מוסרי". אבל במקרה של יצרניות נשק, יש כאן בעיה מיוחדת. בעולם שלנו, המדינה היא הלקוח היחיד של מערכות הנשק. המדינה היא גם זאת שמחוקקת את החוקים. יוצא מזה שבעצם יצרניות הנשק לא יכולות לעבור על החוק בפעולתן כיצרניות נשק. הן יכולות כמובן לרמות במכרזים, או בכלל לעבור על חוקים שונים, אבל עצם ייצור הנשק עבור המדינה הוא חוקי כי המדינה